

Милица КОСТИЋ*

ОСВРТ НА НЕКЕ ОБЛИКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ ПРИЈЕ И ПОСЛИЈЕ ТРАНЗИЦИЈЕ И ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ¹

Апстракт: Рад је посвећен разматрању проблематике неједнакости у ширем контексту и синтетичком приказу више најкарактеристичнијих неједнакости у Црној Гори. Дат је осврт са становишта праћења промјена у дугом року — у различитим друштвеним системима. Упоређења су вршена када је Црна Гора била у заједничкој држави — једна од шест република у саставу Југославије (Социјалистичке Федеративне Републике, Савезне Републике и Србије и Црне Горе) и у раздобљу од када је самостална држава.

Синтеза елаборирања неједнакости дата је за економске разлике према територијализацији и нивоу регионалног развоја (регионалне разлике, разлике између села и града), економско-социјалне разлике које проистичу из одлучивања, неједнакости које се испољавају и по другим основима (одраз савремених кретања под утицајем глобализације као мегатренда, по основу расизма, вјерске и политичке подијељености, двојног „система вриједности“ за половине).

С обзиром на то да су транзицијске промјене повећавале неједнакости у свим ексоцијалистичким земљама, разлике су се испољавале на свим подручјима активности на штету неразвијених и мање развијених региона и сиромашних / мање сиромашних слојева друштва, а нарочито средње класе. Истовремено су неједнакости повећане и под утицајем промјена које су се дешавале на глобалном плану у: образовању и науци, истраживањима, технологијама и напретку свега што је засновано на новим знањима која су у великој мјери коришћена за постизање и повећање профита и престижа.

Смањивање разлика у Црној Гори и уопште у будућем времену треба да допринесе бољем коришћењу ресурса, повећању бруто друштвеног производа региона, земље и стандарда становништва. Тредало би слиједити искуства неких

* Академик Милица Костић, ЦАНУ

¹ Прелиминарни резултати истраживања која су рађена 2014. у оквиру Пројекта ЦАНУ *Глобализација и развој науке у Црној Гори*.

развијених земаља свијета, посебно Европске уније, који су развојном политиком, на основу смањења разлика у регионалном развоју и других неједнакости (постизањем економске, социјалне, територијалне и друге кохезије), остваривали постављене развојне циљеве.

Кључне ријечи: Црна Гора, неједнакости, разлике, транзиција, глобализација, економске неједнакости, социјалне неједнакости, развој, регионални развој

УВОД

Савремене промјене у нас, као и осталим земљама које су прошле транзицију, све су бројније и са новим обиљежјима. Проистичу из сложене друштвено-економске стварности и утицаја процеса глобализације. Неке које су биле и раније евидентне развијају се и израстају као сасвим нове, иманентне капиталистичким друштвеним односима. Њихов домен постаје све већи напретком науке и технике у свијету и повећањем степена укупне развијености земље. У склопу разних промјена, чак и система промјена, неки фактори и својеврсни феномени у одређеном периоду, а нарочито дужем раздобљу, имају посебан значај. Они се, управо, као црвена нит провлаче кроз све друштвене поре и имају узрочно-последичне везе са основним чиниоцима развоја.

У друштву које је прошло транзицију, као што је наше, поред бројности промјена са наглашеном специфичном тежином, карактеристично је и мијењање редосљеда значаја промјена на скали друштвених, као и неких других вриједности. То је, наравно, у складу са „динамичким јединством супротности” друштвеног напретка.

На постојећем нивоу развоја привреде, друштвених дјелатности и остале ванпривреде (нарочито неким сегментима), те економског и цивилизацијског развоја, посебно су дошли до изражаја неки видови неједнакости који су били карактеристични и за социјализам, „самоуправни социјализам” као поредак, а сада су још изразитији. Ту се, првенствено, мисли на видове економских неједнакости који се базирају на раду. О томе је Маркс писао у *Кризици Гојској њројрама*, говорећи о појединим облицима права и нужности постојања неједнакости као права у првој фази комунистичког друштва: ...” Зато је оно, по својој садржини, право неједнакости као и свако друго право...” И даље: „Право не може бити

изнад економске структуре и њоме условљеног културног развитка друштва...”²

Поред ових објективних облика економско-друштвених неједнакости постоје и остали облици који чине *чињави систем неједнакости*: било да су наслијеђене или да израстају у склопу друштвених норми и законодавства или су ван њихова домашаја.

Као врло сложен, динамичан и стохастички систем, феномен неједнакости има основна својства друштвеног система. Ближе одређење оквира посматрања економског и укупног друштвеног система, тј. окружења у коме се феномен неједнакости посматра, чини да се анализа везује за свакодневне услове, потребе и циљеве које има друштво и из тих односа се репродукује.

Полазећи од сазнања да је карактер својине основни, класични извор неједнакости, био и сада је у свим друштвено-економским системима, извјесно је да се овом проблему у постојећим условима мора прићи на посебан начин јер је кроз систем транзиције дошло до измјена које се заснивају на доктрини капиталистичког система.

Уз уважавање наведеног као полазне основе за третирање економских неједнакости на свим нивоима, тј. друштвене својине која је била у једнопартијском систему ексоцијализма, а послије транзиције вишестраначком и парламентарном амбијенту и тржишној привреди са обиљежјима капиталистичког система, у наставку ће се дати анализа само појавних облика неједнакости које се у том домену највише испољавају. Ово из разлога што су класични облици неједнакости који проистичу из наслова приватне својине, историјског наслеђа, географског положаја..., као и нови који се стварају под утицајем развоја науке и технологије, система глобализације и вредновања „родне равноправности” бројни и заслужују да буду посебно и свеобухватно третирани. Из тих разлога се у овом раду обрађују само неки облици неједнакости.

ДИФЕРЕНЦИРАЊЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Полазећи од опште дефинисаности неједнакости као антипода једнакости, „једнакости у правима — једне од највећих вриједности претходног самоуправног социјализма у нас” (и претходној Југославији), може се рећи да систем неједнакости представља синте-

² Карл Маркс, *Критика Гојтској програма* (1948), Култура, Београд, стр. 25.

зу појединих видова испољавања разлика, противурјечности, диспропорционалности социоекономског и других садржаја. Исте су разним хоризонталним и вертикалним везама спојене и чине једну отворену структуру, која је функционисала у ексоцијалистичкој и функционише у постојећој тржишној привреди; сада на просторима новоформираних самосталних држава.

У разним дјелатностима привреде и ванпривреде постоје одређени видови неједнакости. Зависно од узрока настанка, основа посматрања за који се везује феномен неједнакости и оквира у којима се исти репродукује, посебно су испољени сљедећи облици економских, социјалних и других диспропорционалности:

— разлике регионалног карактера које се јављају као посљедица неједнаке привредне развијености;

— разлике између села и града као фактор насљеђа и посљедица промјена привредне и друштвено-економске и социјалне структуре;

— разлике које су посљедица насљеђа, а испољавају се у доминантним секторима привредних активности;

— разлике које проистичу из наслова правног система и дефинисања одређених питања у законским рјешењима, а испољавају се у области базе и друштвене надградње;

— разлике које настају због девалвирања примјене нормативних и других аката правног садржаја ширег опсега;

— разлике према развијености друштвене надградње, посебно друштвених дјелатности;

— разлике које проистичу из рада и др.³

³ У радовима познатих домаћих и страних аутора из области друштвених наука, посебно економиста и социолога, у теоријско-економској анализи са различитих становишта се прилази двојењу неједнакости. Поменућемо само неке радове појединих аутора који у контексту ове или друге насловне проблематике обрађују питање неједнакости, уопште, или појединих подсистема у ранијем периоду и данас — у доба великог напретка науке и технологије и све у планетарним оквирима. Види: Винко Хафнер (1969), *Једнакост и социјално диференцирање у нашем друштву*, Наше теме, Загреб, бр. 19; Др Коста Михаиловић (1970), *Актуелни проблеми недовољно развијених погрочја*, Економски институт, Београд; Др Хасан Хаџиомеровић (1971), *Друштвено-економска проблемашка развоја неразвијених погрочја Југославије*; Enciclopedia Moderna, Загреб, бр. 15; Др Винко Хафнер и група аутора (1971), *Судија о неједнакостима у Словенији*, Љубљана; Бранко Милановић (2011), *Бојати и сиромашни — крајка историја неједнакости*; Basic Books, Њујорк; <http://socdevelopment.wordpress.com/bogati-i-siromasni-kratka-istorija-globalne-nejed.>; Др Биљана Јовановић-Га-

Изложена класификација неједнакости одговара структури „основног система неједнакости”, што је резултат неравномјерног дејства, интеракције појединих елемената чије су полазне основе доста различите.

У овом раду неки облици неједнакости приказаће се најсажетије:

а) према принципу територијализације (регионалне, субрегионалне, разлике између села и града);

б) на основу одлука које су донијете на појединим нивоима (а што се односи на више појавних облика);

в) према наслијеђеном нивоу привредног развоја и цивилизацијских тековина;

г) према продору савремених достигнућа науке и технологије и њиховој примјени у пракси;

д) на основу нивоа развијености друштвене надградње, посебно друштвених дјелатности;

ђ) на основу наслијеђене „родне равноправности” („равноправности полова”) ...

Прве три групе неједнакости приказаћемо детаљније, а остале само унајкраће.

Код наведених разлика и других неједнакости, на глобалном нивоу посебан значај за појединца и друштво имају објективне разлике које проистичу из рада и савремених тенденција у области науке и истраживања.

ЕКОНОМСКЕ РАЗЛИКЕ ПРЕМА ТЕРИТОРИЈАЛИЗАЦИЈИ И НИВОУ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА

Облици економско-социјалних неједнакости које проистичу из наслова територијализације су бројни. На њихово стварање пресудан утицај је имало више фактора: географски положај, природни ресурси (земљиште и минералне сировине, биодиверзитет, воде, море и обале), насељеност простора становништвом, историјско наслеђе, традиционална гледања... Разни облици неједнакости ове врсте погодовали су стварању других облика разлика економског и социјалног садржаја.

вриловић, *Неједнакости и развој*; www.doiserbia.nb.rs/it.asp; Др Немања Џуверовић, *Значај стипендије за превладавање неједнакости у превладавању економске кризе — случај Бразила*; dzuverovic.com/docs/Bolsa%20familia.pdf и др.

РЕГИОНАЛНЕ РАЗЛИКЕ

Први облик неједнакости, тј. регионалне разлике, веома су испољене и неравномјерно распоређене. Ове разлике су вишеслојне и изузетно испољене у свим временима и на разним ширим просторима. Оне су наслијеђене у земљи као цјелини. Стално су биле изразито велике и продубљивале су се насупрот тежњи да се смање. У читавом послеријатном периоду, и у појединим фазама развоја кроз које су пролазили наша привреда и друштво, било је актуелно питање смањивања регионалних и социјално-економских разлика. Интенција да се измијени наслијеђена дуалистичка привредна структура и смање постојеће дистанце у степену привредне развијености кроз постојеће моделе развоја, тј. глобалну развојну политику земље и институционалне оквире и инструменте економске политике (као средство за њено спровођење), није задовољила у односу на постављене развојне циљеве и задатке, изузев у односу на извјесна подручја активности. Међутим, посматрано у глобалу, у свим регионима и Црној Гори у цјелини, као резултат остваривања датих предвиђања врло интензивно је оствариван процес друштвено-економских трансформација, тј. измјена привредне, економске и социјалне структуре. Но, и поред тога, регионалне разлике на принципу територијализације су остајале и сада су евидентне због низа објективних и субјективних фактора, нарочито последице транзицијских промјена.⁴

Као резултат усмјеравања развоја Црне Горе у цјелини, на основу примјене развојних докумената и мјера економске политике, на-

⁴ Умјесто квантитативних показатеља упућујемо на неке радове у којима је ова проблематика обрађена за экс-Југославију и Црну Гору као једну од шест дивних република, сада самосталну државу, у периоду трајања социјалистичког друштвеног система: Проф. др Коста Михаиловић, (1970), *Актуелна питања неразвијених подручја*, Економски институт Београд; Др Коста Михаиловић, др Ева Берковић (1970), *Развој и животињи стандард реиона Југославије*, Економски институт, Београд; Зборник радова (1962), *Проблеми регионалног привредног развоја*, Београд; Др Ристо Вукчевић (1971), *Прилој концепцији развоја неразвијених подручја*, Економски факултет, Титоград; Група аутора: Милица Костић, Ново Вујошевић... (1971), *Социјалне разлике и солидарности у Црној Гори, Св. I*, Економски факултет — Институт за друштвено-економска истраживања (ИДЕИ), Титоград; Група аутора (1996), *Развој Црне Горе до 2000. године* — Део 7: *Регионални аспекти развоја*; Економски факултет — Институт за друштвено-економска истраживања, Подгорица и др.

стајало је у дугом периоду реструктурирање привреде, привредних дјелатности и постепено мијењање (у позитивном смислу) обиљежја становништва земље, што све није у довољној мјери утицало на равномјерна помјерања у појединим дјеловима система, тј. земље као цјелине. Отуда обим и ниво разлика по основу регионалних детерминанти остаје трајно присутан, а у новије вријеме, у транзицијском процесу и посттранзицијском периоду све више се повећава. Наведена тврдња може се доказати према репрезентативним показатељима развијености: висини друштвеног бруто производа по становнику (друштвени бруто производ / per capita (БДП/pc), удјелу друштвеног бруто производа индустрије и пољопривреде у укупном БДП-у, степену активности становништва, стопи незапослености и др.⁵

Према географским карактеристикама, размјештају природних услова за развој, просторном размјештају производних потенцијала, просторној дисперзији становништва, битним обиљежјима економске и социјалне структуре ужих подручја, општем нивоу развоја, перспективама и визији будућег привредног и социјалног развоја, у Црној Гори се могу елаборирати неједнакости између три карактеристична региона: сјеверног, средишњег — централног и јужног.⁶

⁵ Илустрације за све наведено могу се наћи *изворно* у издањима бившег Републичког завода за статистику — Титоград/Подгорица и Савезног завода за статистику — Београд (Годишњаци РЗ — ЦГ до 2001. и СГЈ/СЦГ до 2006. године) и Завода за статистику Црне Горе — Монстата — Подгорица за каснији период; студијама које су рађене на Економском факултету — Институту за друштвено-економска истраживања Универзитета „Вељко Влаховић” / Универзитета Црне Горе у Титограду/Подгорици и бројним документима која су радила ресорна министарства Извршног вијећа Скупштине СР/Р Црне Горе и Владе Црне Горе.

⁶ *Сјеверни рејон* обухвата општине: Андријевица, Бијело Поље, Жабљак, Беране, Колашин, Мојковац, Плав, Петњица, Плужине, Пљевља, Рожаје, Шавник. Обухвата 52,9% територије, 28,7% становништва, 67% обрадивих површина, 71% укупне дрвне масе, располаже скоро цјелокупним истраженим резервама угља, олова и цинка, највећим дијелом хидропотенцијала, бројним локацијама погодним за развој туризма... Према показатељима нивоа привредног и укупног развоја, овај регион има сва обиљежја неразвијеног и миграционог подручја. Показује стално заостајање у односу на просјек осталих региона у Црној Гори.

Средишњи-централни рејон чине општине: Даниловград, Никшић, Подгорица и Цетиње. Обухвата 35,6% територије, 47,3% становништва, учествује са 22,3% у обрадивим површинама, 25,5% дрвној маси... Овај регион посебно ка-

Раније и постојеће стање изражених регионалних разлика у Црној Гори посљедица је више фактора, а нарочито одсуства дугорочне развојне политике и адекватних системских захвата, који су могли — на појединој етапи развоја — да ускладе основне потребе и циљеве друштва као цјелине и појединих региона као саставних дјелова. Нијесу нађена таква рјешења која би смањила јаз на нивоу привредне и укупне развијености — како материјалне базе тако и друштвене надградње, те створила услове за смањење или могуће отклањање одређених појавних облика неједнакости које се неминовно стварају на принципу „повратне спреге” и готово да саме себе репродукују. Претходно изложено се различито манифестовало у периоду ексоцијалистичког система до 1990. године, транзицијском периоду послје њега и у савременом добу, када су изражени утицаји и посљедице глобализације на читавом планетарном простору.

Подсјетићемо на неке чињенице са ширих простора ексоцијалистичких република претходне СФР Југославије, садашњих новоформираних самосталних држава, које су се у периоду трајања претходног друштвеног система, у контексту различитог територијалног размјештаја производних потенцијала и различитих услова репродукције испољавали као опозити неједнакости.

У периоду трајања социјализма најизразитије карактеристике развијених и најразвијенијих сегмената Југославије (Словеније, Хрватске, ужег подручја Србије) биле су обиљежја савременог, индустријског типа друштва (висок степен активног и индустријализованог становништва, повољна квалификациона и писмена структура, веома брзи процес индустријализације...). Ово је било могуће

рактирише обиљежје прилива становништва из сјеверног региона, повећање запослености и учешћа у укупном броју (30,0%) и висока стопа незапослених (20,0%). Више фактора утиче на противурјечне односе ова два параметра, а првенствено механички прилив становништва у два главна центра — Никшић и Подгорицу и скоро потпуна деаграризација региона, гдје је учешће пољопривредног у укупном становништву смањено и износи свега 6,2%.

Јужни приморски реион сачињавају општине: Бар, Будва, Котор, Тиват, Улцињ и Херцег Нови. Обухвата свега 11,5% територије, 24,0% становништва, учествује у друштвеном бруто производу са 25,0%, броју запослених са 23,4% и незапослених са 13,5%. Овај регион располаже изванредно повољним природним условима за развој туризма, услужних дјелатности, поморске привреде и неких грана пољопривреде.

Извор: Завод за статистику — Монстат — Подгорица, разне године и Резултати пописа становништва и станова 2011. године.

постићи због све веће примјене достигнућа савременог техничког прогреса (аутоматизације, хемизације и разних облика добијања енергије), јер су се интензивно школовали кадрови, стицала нова знања и примјењивали савремени облици управљања и руковођења.

Пошто је у Црној Гори индустријализација била исти модел привредног развоја, наша земља је имала слична обиљежја и карактеристике индустријског развоја (и деаграризације!), али неупоредиво мањег опсега и са бројним специфичностима због историјског наслеђа, наслијеђене привредне структуре и других карактеристика које је наслиједила из прошлости.

Наведене развојне и друштвене активности и процесе пратила су висока инвестициона улагања из више извора. У Црној Гори то су била бесповратна средства и разни кредити из Југославије и иностранства.

У току транзицијског процеса, тј. појединих фаза транзиције (почетној, интензивној и фази закашњеле транзиције), као и у времену све до данашњих дана, стваране су и у драстичном облику су се испољавале разне врсте неједнакости, посебно регионалне, економске и социјалне. Оне су се у Црној Гори као самосталној држави наставиле и настављају се на релацији сјеверни — средишњи и јужни регион.

Послије свих трансформација које су настајале у вишедеценијском раздобљу, економске неједнакости по критеријуму територијализације присутне су на свим нивоима. Насупрот интензивним и видним позитивним промјенама и обиљежјима развијених и најразвијенијих територијалних сегмената (приморски регион, а у њему посебно општине Будва и Бар), за неразвијени сјеверни регион (а у њему општине Шавник и Плужине) и даље остају обиљежја великог присуства аграрног — недовољно развијеног и старог типа привреде, иако су у неким општинама наведеног региона у дугом раздобљу извршене велике економске и социјалне трансформације и помјерања у глобалној привредној структури. Разлике се испољавају нарочито кроз демографска кретања, присуство неповољности у активности становништва, образовној, квалификационој структури основног чиниоца развоја, оскудност акумулације и умањене могућности самофинансирања и примјене савремених достигнућа техничког прогреса, данас посебно достигнућа информационо-комуникационих технологија, неконкурентност привреде, неразуђеност мрежа институција и мањи опсег веза у релацијама разних система у економском и друштвеном систему и др.

У контексту изложених економских и других облика неједнакости са аспекта територијализације и регионалних обиљежја и дејства опозита: развијеност — неразвијеност, приоритетан значај у дефинисању и даљем испољавању читавог система економско-социјалних разлика на нивоу земље представља традиционално наслјеђе. Разлике у развијености, економске и социјалне неједнакости по основу наслјеђа у протеклом су се периоду изразито манифестовале, нарочито на нижим нивоима територијализације. Оне су се испољавале више у разним облицима у „подсистемима нижег реда политичко-територијалних сегмената”, тј. субрегионима, општинама, привредним центрима, градским агломерацијама. Такав процес диференцијација и испољавања, посебно раслојавања на микро-нивоу акутан је свугдје у окружењу, на ширим просторима и у глобалним оквирима. Он је чак више наглашен у развијеним срединама, гдје доминантан утицај има социолошки аспект неједнакости.⁷

НЕЈЕДНАКОСТИ ИЗМЕЂУ СЕЛА И ГРАДА

Неједнакости између села и града представљају систем економско-социјалних и других разлика које су веома разгранате, било да се разлике изражавају кроз материјални и друштвени положај два опозита (село — град) или појединих група становништва. У сваком случају, генерално посматрано, доминира скуп неједнакости, уз пропадање, девастацију и пауперизацију великог броја села (нарочито у сјеверном региону и дијелу средишњег (на подручју општине Цетиње), на једној, и концентрација и раслојавање становништва у градовима, на другој страни. Економски показатељи неједнакости

⁷ Видан број научника француске школе детаљно обрађује наведени феномен. Наводимо само неке чији су радови објављени у Зборнику радова *Социологија I и II* (1966); Напријед, Загреб. Georges Gurvitch дао је научно тумачење овог сложеног друштвеног питања. Посебно указујемо на радове J. Balandiera (*Социологија недовољно развијених подручја*) и J. Lhommea (*Социологија економских система, режима и структуре*) који су садржани у књизи I. Научници садашњег времена у бројним радовима, нарочито неки аутори из земаља бившег социјализма, посебно бивших југословенских република (сада самосталних држава), доказали су у својим радовима да су поларизација и неједнакости у сиромаштву много израженије него у ранијем периоду. Резултати емпијских истраживања указују да је после транзиције сиромаштво веома изражено код највећег броја становништва, док је материјално богатство у рукама веома малог броја.

су видно изражени између села и града и у свим сеоским и градским срединама. Они су истовремено и социјални. Аналогно динамичком кретању и развојном јединству, у понашању ова два опозита стално је долазило до смјене активних елемената у „подсистему неједнакости као систему антивриједности”, при чему су често превагу имали позитивни елементи, тј. стабилизатори система. Разлика два третирана опозита је повећавана у процесу када је дошло до стварања већих градских агломерација и привредних и административних центара. То је повлачило и данас повлачи много промјена, али и проблема. Јављају се жаришта формирања неједнакости између традиционалних занимања и савременог начина привређивања, појединих дјелатности, социјалних слојева и група. Овај проблем, који се третира на простору наше земље, веома је деликатан и значајан, нарочито када се посматра са више аспеката. Утолико је деликатнији што екс-Југославија и привредно недовољно развијене републике, гдје је спадала Црна Гора, нијесу имале традицију и обилежја савременог индустријског друштва. Због тога су, поред осталог, као посљедица конфликта између старог и новог остали видљиви трагови изражених неједнакости и одређене поларизације.

То је, у ствари, оно што се у широј свјетској, а првенствено социолошкој и економској, литератури сврстава у проблеме „неједнакости у сиромаштву” и „неједнакости у богатству”.

У Црној Гори, читавом региону и околностима из ранијег, а нарочито из садашњег времена може се говорити о првој групи неједнакости које нас карактеришу у великом броју изражених облика — због нивоа привредног и укупног друштвеног развоја и извршених промјена у друштвеном систему. То потврђују многа истраживања која су обављена и која се сада врше у оквиру више пројеката у институтима и на неким факултетима друштвених наука.

Резултати тих истраживања потврдили су и потврђују да постојање појединих облика економских и других неједнакости у оквиру територијализације региона и субрегиона све више долази до изражаја када настају системске промјене, које повлаче и промјене у привредној, демографској и социјалној структури друштва.

ЕКОНОМСКЕ РАЗЛИКЕ КОЈЕ ПРОИСТИЧУ ИЗ ОДЛУЧИВАЊА

Бројне диференцијације, које су посљедица система одлучивања из периода ексоцијализма на разним нивоима, биле су евидентне

у свим развојним етапама. Оне постоје и у овом периоду, у другачијем друштвено-економском и политичком систему, измијењеним правним оквирима и условима привређивања заснованим на доктрини капиталистичког система.

Учвршћивању друштвено-економских, регионалних, социјалних и других разлика погодовао је процес одлучивања и спровођења одлука појединих центара политичке, економске и друштвене моћи у функционисању привреде и друштва, који је обиљежио веома дуг временски период.

Ако се пође од дефинисања одлука („закључак + овлашћење + одговорност”), јасно је да је појединим одлукама које су претходиле било дато легално право стварања разних економских и других неједнакости. Ту се, свакако, мисли на одлуке органа највиших нивоа (представничких тијела — скупштина и извршних органа — влада) које су базиране на устројству система планирања и функционисања планске привреде, из чијег домена су произилазиле децентрализоване одлуке средњег и најнижег нивоа. Децентрализација одлука од највишег до најнижег нивоа — била је, по правилу, синхронизована. Доводила је до поларизовања развоја појединих привредних цјелина и друштвено-економских отворених структура. Ипак, у недостатку веза и непостојању тзв. „средњег члана у датој повратној спрези”, најчешће су изостајали ефекти стабилизатора — позитивна повратна спрега. То је све утицало на теже функционисање система у цјелини, нарочито у недовољно развијеним подручјима и њиховим најнеразвијенијим територијалним цјелинама.

Економске и економско-социјалне диференцијације које проистичу испољавају се на свим нивоима у разним областима. Економска политика са разрађеним двојним режимом цијена, који је постојао у читавој земљи, а у Црној Гори до увођења њемачке марке као платежног средства, представљала је један од основних фактора који је утицао на формирање нивоа цијена, разрађени систем мјера кредитно-монетарног и девизног режима, институционализованог инструментарија који је омогућавао да се задрже па чак и продубе неки облици економских диференцијација. Примјера за илустрацију има много, чак толико да би сваки посматран посебно, или у склопу ужег комплекса коме припада, био вриједан пажње за тематску обраду.

У наставку ће се пажња усмјерити само на одлучивање везано за комплекс расподјеле на највишем и најнижем нивоу у ранијем систему и дохотка у условима функционисања тржишта.

Одабрани проблем је есенцијалан за свако друштво и са значајем једног од ланаца — активних елемената у „повратној спреси” укупне друштвене репродукције.

а) Комплекс распоdjеле у претходном систему имао је изванредно велику улогу стварању и очувању основних вриједности екс социјалистичког система, првенствено: солидарности и хуманости. С обзиром на нужност повезаности развојних и друштвених циљева, те захтјев за распоdjелу која је иманентна садржају производних односа, а базирана на принципима узајамности, солидарности... као и, принципу, свакоме према раду”, неминовни су били облици неједнакости у макро и микро распоdjели.

У првом случају, на макро нивоу, економске разлике биле су евидентне у старту због наслеђа Црне Горе са обиљежјем привредно недовољно развијене републике и одређених специфичности у демографском, економском, цивилизацијском развоју. На нивоу бивше заједничке државе, адекватно различитом територијалном размјештају основних ресурса, укупних производних потенцијала, посебно природних и демографских, те примјене разних одлука највиших државних инстанци, најзначајнији привредни потенцијали били су лоцирани у привредно развијеним дјеловима земље. И одлуке које су доношене биле су приоритетно њима прилагођене. У екс Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији се кроз систем примарне и секундарне распоdjеле, политику цијена, фискалну и парафискалну политику утицало на формирање различитог економског положаја појединих привредних и ванпривредних дјелатности. Тако су разлике на релацији привредно развијени — привредно недовољно развијени смањиване веома споро, иако са препознатљивим знацима убрзаног успона привреде и ванпривредних дјелатности у читавој земљи, посебно развијеним дјеловима, али и измјеном структура у привредно недовољно развијеним републикама и Покрајини Косову.

Обухватнија анализа реализације одлука које су донијете на највишем нивоу, а које су се односиле на регулисање привредних кретања, показала је да су се, уз остварене завидне резултате, и даље задржавале велике диференцијације између република, подручја — региона, привредних комплекса, области и дјелатности. Већим бројем одлука у претходном периоду из области макро и микро распоdjеле, гдје је проблем парцијално рјешаван, обично су биле погође-

не мање развијене републике и подручја.⁸ Због одсуства дугорочне развојне политике ни у системским захватима — преко одлука — није се пронашло рјешење које је требало да буде најприхватљивије и са аспекта постизања основних економских и друштвених циљева земље, појединих република и региона. Показатељи који су приказани у званичним извјештајима државне статистике и бројној економској литератури то довољно илуструју.

Чињенично стање у коме се глобални, укупни систем расподеле формирао и развијао у условима планирања са елементима тржишне привреде, испољавало је много деформација које су произиласиле из основних противурјечности веза план — тржиште које су биле и сада су карактеристичне за сваку привреду, а нарочито привреду мале земље као што је Црна Гора. Те противурјечности, односно њихов одраз, биле су неравномјерно лоциране, и далеко изразитије на недовољно развијеним подручјима или на неким њиховим територијалним дјеловима.⁹ У тим срединама биле су веома изражене бројне неједнакости, првенствено економске и социјалне природе.

Са извршеним позитивним промјенама које су оствариване у претходном периоду долазило је до промјена — у сфери производње и у области потрошње. Мијењале су се и навике у менталитету потрошача. При томе је долазило, а у садашњем периоду нарочито долази, до неусклађености потреба са циљевима развоја и материјалним могућностима да се потребе појединца и друштва у целини задовоље на одговарајућем нивоу. То се одражавало и данас

⁸ Кроз примарну и секундарну расподелу Црна Гора и остала привредно недовољно развијена подручја била су првенствено погођени због неповољне привредне структуре. Релативно већа заступљеност нових, капиталноинтензивних грана и екстрактивна индустрија, као и неповољан одраз мјера економске политике, утицали су да у њима буде већи дио производа под контролом цијена или веће преливање дохотка путем секундарне расподеле. Детаљније види: Економски институт, Београд (1970), *Међурејубличко преливање дохотка и систем комјензација*, Београд; Милица Костић (1983), *Систем и политика расподеле дохотка реформе*, Економски факултет — Институт за друштвено-економска истраживања — ИДЕИ, Титоград, „Обод” — Цетиње и др.

⁹ За овај проблем тражена су институционална рјешења. Путем инструментална тражена су рјешења за подстицај развоја привредно недовољно развијених подручја. Формирањем Фонда за развој мање развијених република и Покрајине Косово (ФНП) и другим мјерама вршен је подстицај развоја мање развијених дјелова земље.

се одражава кроз одређена понашања активних чинилаца развоја и расподеле. Потрошачка психологија која је присутна код појединаца и друштва у цјелини, што је карактеристично за свако друштво које се јавља као друштво у транзицији, рађала се упоредо са важећим нормативно-законодавним одлукама на највишем нивоу, путем којих је вршена основна расподела националног дохотка или девалвирањем исте на нижим нивоима.

б) Кроз систем одлучивања којим су утврђиване основне пропорције у расподјели друштвеног производа и националног дохотка на акумулацију и потрошњу, као и поједине односе у даљој расподјели — акумулација (реална-новчана) и потрошња (лична — општа, после транзиције јавна), омогућавано је да се стално задрже или репродукују постојећи, па и нови односи регионалних разлика. На њихово даље егзистирање битно су дјеловале и оне противурјечности које су настале дејством тржишних законитости, а које се деформишу у малом домену посматрања.

Раније формиране регионалне разлике настале путем глобалне расподеле посебно су дошле до изражаја у транзицијском периоду и садашњем времену. Испољавају се и кроз нивое личне и дијела јавне потрошње. Ту долази до изражаја добро позната истина „о тешкоћи расподеле у сиромаштву”. Ово је нарочито изражено у периоду гашења или стечаја многих привредних предузећа и порасту броја незапослених свих струка и степена образовања.

У склопу изложених економских разлика, које су се јавиле и данас се јављају као посљедица низа фактора: насљеђа, ефеката привређивања, измјена система и дјеловања тржишта у посттранзицијском периоду и нарочито посљедица одлука које су доношене по истом обрасцу за све, без обзира на постојеће различитости — стварали су се и разни пратећи облици неједнакости. Свакако, посебну пажњу заслужују они који поред економског — регионалног садрже социолошко-политичко, културно и друго обиљежје — читав систем обиљежја у коме се поједини елементи често не могу квантификовати. Упоредо са економским, првенствено регионалним неједнакостима, развијале су се и остале које све заједно представљају важну детерминанту услова стицања дохотка предузећа као микросубјекта. Преко бројних облика неједнакости ове врсте видно су се испољавали и испољавају се и интереси разних социјалних група и слојева становништва.

Како је већи дио истакнутих облика разлика продукт претходног и постојећег система одлучивања на разним нивоима, пракса не може да отклони истакнуте утицаје. Захтјеви садашњег времена са визијом захтјева у будућем периоду упозоравају на нужност сталне корекције текућих кретања и потребу иновирања и / или промјену одлука које су донијете на разним нивоима, на бази којих се формирају нормативно-правни оквири који диктирају правила и конкретне одлуке које треба да у свакодневном раду и животу спроводимо. Ту се мисли на посљедњи чин у расподјели остварених добара, тј. на одлучивање на најнижем нивоу.

Разлике које проистичу из намјенске, непосредне расподјеле на појединце имају посебан економско-социјални и друштвени значај. Оне се јављају као неминовне, евидентне у сваком систему, па и постојећем — посттранзицијском, који у нашој држави функционише више од једне и по деценије. Разлике у висини плата из рада или награђивања (раније заснованог на марксистичком концепту „од свакога према раду...”), као најнижи подсистем нијесу посљедица разлика и супротности међу људима. Оне одговарају извршеној подјели рада, стручним квалификацијама запослених и њиховом доприносу на пословима које раде у: привредним предузећима, органима јавне управе, финансијским установама, приватним институцијама, иностраним представништвима, организацијама из невладиног сектора и др. Наравно, све у складу са материјалним могућностима оствареним сопственим радом и привређивањем у различитим привредним и ванпривредним дјелатностима. Наведене разлике и читав систем разлика датих нивоа, данас — у условима функционисања тржишта, заузимају централно мјесто јер најнепосредније објективизирају услове живота и рада и резултата сваког члана друштва као јединке и друштва као цјелине. Испољављују се у разним облицима, а највише кроз примања из радног односа (плате, остала лична примања и учешће у коришћењу јавне потрошње предузећа или друге институције). Посебно треба истаћи да се преко висине пензија (примања за минули рад) изражавају велике неједнакости.

Без обзира на то о ком је појавном облику економско-социјалних разлика ове врсте ријеч, разлике плата за различите квалификације, профил образовања, разлике према врсти дјелатности, према полној структури, распони у платама према утврђеним коефицијентима и сл. оправдане су ако су примјерене радном доприно-

су на оствареним ефектима производње и свих других учинака на пословима у ванпривреди, а базирају се на одлукама које су донијете од стране одговарајућих органа. Разлике о којима је ријеч све више треба подстицати ако се базирају на квалитету рада и новим знањима заснованим на примјени достигнућа савременог техничког прогреса, разних нових технологија и информационо-комуникационе технологије. Доба у коме живимо, као и све новине и изазови у 21. вијеку, намећу захтјев за све већим степеном знања и квалитета рада заснованог на знању, који може да најдиректније утиче на повећање и подизања степена ефикасности, рационалности и конкурентности. То даље значи: изнајавење праве мјере у којој ће се у условима тржишног привређивања омогућити стимулација и лична заинтересованост појединаца за стварање профита као основног стимуланса за остваривање основног циља сваког друштва — читавог система економских и друштвених циљева и „подизање нивоа друштвеног благостања”.

НЕЈЕДНАКОСТИ КОЈЕ СЕ ИСПОЉАВАЈУ И ПО ДРУГИМ ОСНОВИМА

Ове неједнакости могу се класификовати према основном принципу савремених кретања која се испољавају у свим срединама, без обзира на ниво развијености, а које се јављају у процесу глобализације као мегатренда.

Евидентно је да на привредно мање развијеним подручјима у односу на развијене дјелове земље и градске центре свугдје у свијету, па и код нас у Црној Гори, постоје бројне и изражене разлике у погледу нивоа развијености ванпривредних дјелатности, нарочито појединих сегмената дјелатности образовања, науке, здравственог система, културе... То се јавља у садашњем времену изразитије него раније, за шта постоји више разлога. На првом мјесту су разлози о којима је претходно исцрпно говорено: ниво привредног и социјалног, тј. укупног развоја, са нагласком на промјене демографских кретања.

У мање развијеним срединама, гдје је мањи или мали број становника, који се стално смањује због мањег природног прираштаја (ниске стопе наталитета), изражене стопе морталитета (умирања) и све већих емиграција — исељавања, не постоје институције друштвених дјелатности и остале ванпривреде као у развијеним сре-

динама, првенствено регионалним и градским центрима. Због тога су евидентне разлике у социјалном и цивилизацијском развоју које се стално повећавају. Оне долазе до изражаја и због немогућности коришћења интернета и новијих тековина информационо-комуникационе технологије, који омогућавају да се све информације и достигнућа из свих крајева свијета прате и на тај начин приближе људе, догађаје и просторе.

Упоредо са наведеним неједнакостима, првенствено економске природе, постоје изражене, посебно у неким развијеним земљама, неједнакости које су створене и по другим основима: расизму, као и вјерској и политичкој подијељености становништва. У свим срединама, без обзира на ниво развијености, постоје неједнакости у виду мање-више израженог „јаза” између полова. Ова врста неједнакости доминира у срединама гдје је наслеђе више присутно: у породичним односима — посебно брачним заједницама, радним срединама, друштву и држави.

За неке претходно наведене видове неједнакости навешћемо само неколико илустрација које су карактеристичне за три „свјетске силе” — Сједињене Америчке Државе, Русију и Кину, на основу истраживања која су вршена у ранијем периоду и прије двије године.

Нобеловац Џозеф Стиглиц је за расну и економску дискриминацију елаборирао неколика примјера из Сједињених Америчких Држава. Користио је резултате истраживања синтетизоване у раду August-a Deaton-a (добитника Нобелове награде из економије 2015. године за студију „Анализа потрошње, сиромаштва и благостања”) и *Ane Case*, који је објављен у *Proceedings of the National Academy of Sciences*. За Русију је користио своја искуства из деведесетих година прошлог вијека, када је био главни економиста Свјетске банке.¹⁰

Емпиријско истраживање било је циљано на здравље, умирање и дужину животног вијека Американаца. Резултати су били веома неповољни. Показали су изузетно велике неједнакости између бијелих Американаца и Афроамериканаца у Сједињеним Америчким Државама (најразвијенијој земљи свијета — са високим друштвеним производом по становнику и узлазним трендом, као и највећим издвајањима за здравствену његу). Код средовјеч-

¹⁰ Џозеф Стиглиц (2016), *Свијет у ријечима — Неједнакости убија*; Social Europe; Rešcanik.net; превод С. Милетић; Вијести — Форум, Подгорица, 9. јануар 2016, стр. 20.

них бијелих Американаца, посебно са средњим или нижим образовањем и приходима домаћинства, наводи се тренд опадања очекиваног животног вијека, за шта се наводе узроци: самоубиство, алкохол, дрога.

И поред високог издвајања за здравствену његу у Сједињеним Америчким Државама (17,0% БДП-а), „Америка је далеко од првог места по очекиваном животном веку”. Испред ње су неке европске државе. У Француској, на примјер, у којој су издвајања за здравствену његу мања (12,0% БДП-а) дужи је животни вијек становника за три године у односу на Американце.

Наведени феномен аутор објашњава чињеницом да је „америчко друштво веома разноврсно, па на просек очекиваног животног века утиче огроман јаз у квалитету живота беле и афроамеричке заједнице”. Није ријеч само о расном јазу у здравственом систему, већ и у другим областима. Према наведеној студији (објављеној 2014. године) Афроамериканци у поређења са бијелим људима живе краће (жене за скоро четири, а мушкарци за пет година). Ово произилази из чињенице што приходи Афроамериканаца по домаћинству износе само 60,0% прихода бијелог домаћинства. Посљедице мањих прихода домаћинства „су појачане чињеницом да су Сједињене Америчке Државе једина развијена земља у којој приступ здравственој њези не спада у основна људска права”.

Неједнакости о којима је ријеч и раније умирање Афроамериканаца неки амерички аутори — бијели Американци — тумаче стилем живота и нездравим навикама. Мада и у томе има истине, основни разлог за краћи животни вијек наведене популације јесте посљедица „расне дискриминације и нижих прихода породичног буџета”. Видљиво је да „Америка постаје подијељено друштво — не само на бијеле и црне људе, већ и на 1% и остале, на високо и мање образоване, без обзира на расу. Јаз између ових група сада може да се мјери не само висином прихода већ и дужином живота.” Смањење плата и прихода домаћинстава, све већа незапосленост, банкрот многих предузећа и др. у последњој се деценији одражавало код свих (бијелих и Афроамериканаца), нарочито у периоду рецесије и економске кризе. У том периоду нарочито је погођена средња класа, гдје је у породицама дошло до осиромашења, напетости, а затим до употребе дроге, алкохола и самоубиства.

Нобеловац Џ. Штиглиц указује да су неједнакости биле нарочито изражене и у Русији од почетка деведесетих година двадесетог

вијека. У периоду транзиције система у бившим социјалистичким земљама и распадом Совјетског Савеза, бруто друштвени производ Русије је смањен за 30,0% (а неких других и више), што се драстично одражавало на стандард и животни вијек становништва. Насупрот тенденцији у другим земљама, очекивани животни вијек мушкараца у Русији је опадао. То је била потврда да су у Русији (и не само у њој!), изван великих градова, изражене велике неједнакости разних врста и да је у датом периоду дошло до раслојавања, формирања малог броја богатих и претежног броја становника чији је стандард драстично опао, нарочито средње класе.

Наведени примјер је илустративан и за друге земље ексоцијалистичког друштвеног система у којима је извршена транзиција. Примјери су и све бивше југословенске републике, сада независне државе.

Родна равноправност и однос између полова у савременом добу у свим земљама имају и нове приступе који се формирају под утицајем кретања на глобалном плану. У давним временима и до стицања права на школовање, права гласа, права на запослење (у Црној Гори и на глобалном плану), постојао је (и данас постоји!) систем „двојних вриједности” — један за мушкарце, а други за жене (независно јесу ли удате и имају ли дјецу). По таквој матрици вриједности мушкарци су фаворизовани у сваком погледу, а жене подређене. У наведеном систему вриједности жене широм свијета жале се на статус у радним срединама и породицама: неједнакости у погледу распореда на тешка, мање цијењена и слабије плаћена радна мјеста, малу заступљеност на одређеним руководним радним мјестима, вредновање њиховог професионалног рада, висину зарада, изостанак награда и других признања која заслужују, оптерећеност радом у домаћинству, бригом о дјечи и др. Наведене и бројне друге неједнакости између мушкараца и жена су неправедне и економски штетне. То потврђује живот генерација жена, што је аргументовано резултатима бројних истраживања која су радиле научне и друге институције, синдикати и неки научници у ранијем и овом периоду.

Илустрације ради, навешћемо резултате истраживања која су вршили економисти Међународног монетарног фонда у 40 сиромашних и 40 богатих земаља. Посебан акценат ставили су на везу између економског и социјалног статуса жена, као и њиховог радног доприноса и економског раста земље. Дошли су до изненађујућих

резултата у погледу израженог „јаза између полова”.¹¹ Код жена постоји недостатак образовања, здравствене заштите и економских и социјалних могућности, што није случај са мушкарцима. Ове околности успоравају економски раст, а економски раст појачава подређени положај жена.

И у извјештајима UNICEF-а о стању дјете у свијету констатовано је да „једнакост међу половима пружа двоструку дивиденду: здрава, образована жена подиже здраву, образовану дјецу; жене осјећају већу одговорност за домаћинство, троше више новца за храну, љекове и образовање дјете”. С друге стране, то потврђује да се жене везују за кућу и да раде двоструко више од мушкараца.

За смањење или отклањање наведених неједнакости битно је економско јачање положаја жена, које помаже смањењу јаза између полова и економском расту. Доказ за то је ситуација у Западној Европи из периода од краја средњег вијека, гдје је „рани раскид са патријархатом заслужан за успон капитализма и повећање просперитета у западном свету” и гдје је економија више напредовала него у Кини наредних пет стотина година. Временом се ситуација мијења. Према писању *Економиста*, „жене су постале мотор глобалног раста, посебно у Кини и другим азијским земљама. Изгледа да азијска економија пуно боље од Европљана користи ресурсе које жене могу да понуде.”

Навешћемо и мишљење о промјенама које се дешавају широм свијета у односима жена и мушкараца у култури, као и нужности промјена на свим подручјима. Познати социолог Ален Турен на основу истраживања која је вршио у многим државама истиче поруку свим земљама, па и Црној Гори, „да жене играју главну улогу у промјени културе”... „и да нови феминизам и нови културни модел који он уводи представља најзначајнију тековину промјена културе коју живимо на почетку овог вијека.”¹²

Наведени примјери указују да би постојећи „јаз између полова” требало да се смањује у интересу свих, јер неједнакости између мушкараца и жена нијесу само ствар правде и правичности, већ читавог друштва. Неминовне су промјене у односу на полове, јер чак

¹¹ Извор: Helen Mees (2007), *Цијена јаза између полова*; Copyright: Project Syndicate, 2007; Вијести — Свијет, Подгорица, 6. септембар 2007, стр. 10.

¹² Ален Турен (2011), *Свијет жена* — превела Милева Филиповић; ЦИД — Библиотека Фемина, Подгорица, стр. 7–8.

и данас у високоразвијеним демократским друштвима „асиметрија у подјели друштвене моћи родно је условљена”. Другим ријечима: неравномјерно је распоређена.

Смањење неједнакости по матрици двојних вриједности за жене и мушкарце у нас и на глобалном плану имало би и економске ефекте. Они се мјере разним показатељима; посебно смањењем трошкова лијечења обојелих жена од разних болести које су последица услова живота и рада, смањењем стопе морталитета жена и доприносом пораста бруто друштвеног производа (БДП-а и бруто друштвеног производа по становнику).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Наведене и бројне друге разлике, неједнакости које су постојале у претходном и постоје у овом систему у нас, у окружењу и на глобалном плану — дио су процеса у развоју друштва, државе и утицаја кретања у свијету. Негдје су мање, а негдје више изражене. Одређене разлике су неминовне и оне имају тенденцију смањивања, што је позитивно. Нажалост, највећи број се не смањује и поред свих настојања, предвиђених циљева, институционалних рјешења — инструмената и мјера економске политике које се доносе и реализују.

Смањење појединих видова неједнакости у Црној Гори је неминовност у овој развојној фази и убудуће. Ово утолико прије што Црна Гора, као мала држава, има више особености (географских, просторних, демографских, традиционалних...), а то захтијева будућу дугорочну развојну политику и стратегију у складу са њеним особеностима. Наравно, у складу са могућностима које буде пружао будући укупни развој и перспектива живота у Европској унији. Статус кандидата за пријем у Европску унију и најновија дешавања на глобалном плану, која узрокују и нове облике неједнакости, императив су за нашу земљу да треба јачати кохезију на основним подручјима активности и уопште. На то упозорава постојеће стање у свијету, јер се глобално друштво налази у критичној фази развоја. Поред огромног напретка који је донијела цивилизација и који су нове технологије омогућиле и убрзале све више је наглашено питање еколошке одрживости, равноправности у друштвеним системима, расподјеле ресурса и др., што све на глобалном плану пријети стабилности и опстанку човјечанства.

Знање и наука, као и примјена савремених достигнућа у нас треба да се унапређују како би доприносили бољем коришћењу ресурса, повећању нивоа укупног развоја и стандарда становништва. Истовремено, треба да допринесу развијању свијести код доношења одлука на свим нивоима да је смањење неједнакости у друштву и држави императив. С друге стране, смањење разлика у ширем контексту је и показатељ напретка друштва и државе.

Искуства и резултати неких развијених земаља свијета, посебно европске развојне политике, у погледу постизања економске, социјалне, територијалне и друге кохезије која је добијена смањивањем неједнакости — разлика у нивоу привредног и социјалног, тј. укупног развоја незамјенива су.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Адамовић Светлана (2008), *Економска глобализација и криза*; Факултет политичких наука, Годишњак, Београд.
- [2] Balandier. J. & Lhomme, J. Gurvitch G. (1966), *Социологија I и II (дио: Социологија економских система, режима и структуре и Социологија недовољно развијених додручја)*; Напријед, Загреб
- [3] Беговић Борис (2011), *Институционални аспекти привредног раста*; Центар за либерално-демократске студије и Службени гласник, Београд.
- [4] Беговић Борис (2015), *Економска неједнакост као баријера привредном расту: $p > i$?*, Београд.
- [5] Хациомеровић др Хасан, *Друштвено-економска проблематика развоја недовољно развијених додручја Југославије*; Encyclopedica Moderna, 15 /1971, Загреб.
- [6] Хафнер др Винко, *Једнакост и социјално диференцирање у нашем друштву*, Наше теме, бр. 19/1969, Загреб.
- [7] Костић др Милица (1983), *Систем и политика расподјеле послје реформе*; Економски факултет — ИДЕИ, Титоград & „Обод”, Цетиње.
- [8] Mees Helen (2007), *Цијена јаза између полова*; Copyright: Project Syndicate, 2007; Вијести –Свијет, Подгорица, 6. септембар.
- [9] Михаиловић др Коста (1970), *Актуелна питања неразвијених додручја*; Економски институт, Београд.
- [10] Михаиловић др Коста & Берковић др Ева (1970), *Развој и животињни стандард региона Југославије*, Београд.
- [11] Пјер Ноел Жиро (2015), *Vers un nouvel dge la globalisation ?*; Sciences Humaines, numero special, N 266 S, јануар.
- [12] Пикети Томас (2015), *Калитал у XXI веку (превод)*, Академска књига, Нови Сад.
- [13] Штиглиц Џозеф (2016), *Неједнакост убија (Свијет у бројкама)*; Social Europe; Reščanik. net, превод: С. Милетић; Вијести, 9. јануар.

- [14] Турен Алан (2011), *Свијет јена*; ЦИД-Библиотека Фемина (превела Милева Филиповић), Подгорица.
- [15] Вујошевић Ново & Костић Милица (1971), *Социјалне разлике и солидарност у Црној Гори*, Економски факултет — Институт за друштвено-економска истраживања, Титоград.

Интернет извори

- [16] Џуверовић Немања, *Значај стиратеије за смањење неједнакости у превладавању економске кризе — случај Бразила*; dzuverovic.com/docs/Bolsa%20familia.pdf
- [17] Јовановић-Гавриловић др Биљана, *Неједнакости и развој*, www.doisrbija.rs/it.asp
- [18] Милановић Бранко (2011), *Бојати и сиромашини — крајка историја неједнакости*; BasikBooks, Њујорк; <http://socdevelopment.wordpress.com/bogati/siromasni-kratka-istorija-globalne-nejed...>
- [19] Милићевић Драган, *Гини коефицијент — Компаративна анализа, њњ. макроекономија. орг...* гини коефицијент — компаративна анализа
- [20] *Револуција у схваћању неједнакости*. www.vreme.com/cms/view.pdf?id=1278160
- [21] *Родне неједнакости у зајошљавању*, www.doiserbia.nb.rs/ft.aspx?id=0038-982x1001103k

Milica KOSTIĆ

REVIEW OF SOME FORMS OF INEQUALITY BEFORE AND AFTER TRANSITION AND GLOBALIZATION PROCESS

Summary

The paper considers the problematic of inequalities in the broader context and the synthetic review of several most characteristic inequalities in Montenegro. The overview is given from the point of view of monitoring changes in the long run — in different social systems. The comparisons are made when Montenegro was in the federal state — as one of the six republics constituting Yugoslavia (Socialist Federative Republic, Federal Republic and Serbia and Montenegro) and within the period when Montenegro became independent.

The synthesis of elaboration of inequalities is given for the economic differences following the territory and the level of regional development (regional differences, differences between the village and town), economic-social differences, which come as result of decision making, inequalities which are being manifested on other basis, too (reflexion of contemporary movements under the influence of globalization as mega-trend, on the basis of racism, religious and political divisions, dual „value system” concern gender).

Considering that the transition changes have increased differences in all ex-socialist states, the differences were manifested in all fields of activities on the expense of undeveloped and less developed regions and poor, less poor classes of society, especially the middle class. In the same time, the inequalities have increased under the impact of changes which occurred on the global plane, in: education and science, research, technologies and advancement of everything which is based on new knowledge, which on the other hand are greatly used for obtaining and increasing profit and prestige.

The reduction of differences in Montenegro and generally in future time should contribute to better use of resources, growing of the bruto social product of the region, country and its' population living standard. We should follow the experiences of some developed countries in the world, especially within the European Union, which thanks to their development policy, based on diminishing the differences in the regional development and other differences (by achieving economic, social, territorial and other cohesion), have reached the set development goals.

Key words: Montenegro, inequalities, differences, transition, globalization, economic differences, social inequalities, development, regional development